

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«15» липня 2024 р.

№ 184

**Директорам закладів
позашкільної освіти**

**Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у
зкладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку
у 2024-2025 навчальному році.**

Відповідно до «Стратегічного плану діяльності МОН України до 2027 року», у якому йдеться про пріоритети та цілі Міністерства освіти і науки України на найближчі роки, визначено дев'ять пріоритетів, які охоплюють ключові сфери: освіта дітей раннього та дошкільного віку; реформа «Нова українська школа»; концепція позашкільної освіти; трансформація професійної освіти; якісна вища освіта; розвиток науки та інновацій; європейська інтеграція України у сферах освіти і науки; цифрова трансформація освіти і науки; підтримка й супровід осіб з особливими освітніми потребами та осіб, що потребують підтримки в освітньому процесі.

В умовах сучасних викликів позашкільна освіта в Україні має відігравати ключову роль у формуванні української національної та громадянської ідентичності дітей та молоді, розвитку їхніх талантів та здібностей, надолуженні освітніх втрат, наданні освіти на деокупованих і прифронтових територіях, де недоступна офлайн-освіта, оперативному формуванні та імплементації нових методик і підходів до освіти.

Заклади позашкільної освіти мають забезпечити дітям і молоді необхідну психологічну підтримку. Незаперечна роль реабілітаційного впливу природного середовища, анімалотерапії, заняття в «зелених класах», робота з природними матеріалами. Сприяти розвитку навичок і знань для щасливого та змістовного життя здобувачів освіти покликаний також курс «Уроки щастя» із соціально-емоційного навчання. За повідомленням Олени Зеленської цей курс запровадять в українських школах у 2024-2025 навчальному році. На «Уроках щастя» йтиметься про:

- уміння будувати стосунки з людьми, любити, співчувати, жити гідно й бути вільним;

- творчість і вміння бути творцем свого життя;
- “людинознавство” – розуміння, що означає бути людиною;
- мудрість і те, як зростати в ній, вміння осмислювати життя й досвід;
- цінності й те, як важливо знайти сенси життя;
- емоційну компетентність – важливість емпатії, емоційного інтелекту, щоб розуміти психічні потреби та почуття (як власні, так і свого оточення);
- ментальне здоров’я й розуміння того, як дбати про нього..

Курс стане частиною Всеукраїнської програми ментального здоров’я «Ти як?» (Лист ІМЗО від 29.03.2023 № 21/08-479 «Про Всеукраїнську програму ментального здоров’я «Ти як?»») https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89433/, спеціальна сторінка <https://howareu.com/>

Підготовка закладів позашкільної освіти до нового 2024/2025 навчального року здійснюється відповідно до Листа МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024/25 року № 1/9979-24 від 05.06.2024 року https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92289/

Позашкільна екологічна освіта завдяки своїй мобільності, здатності швидко реагувати на запити держави та суспільства, здатна відігравати компенсаторну роль в системі отримання як базової екологічної освіти так і поглибленого вивчення окремих її розділів, надолуженні освітніх втрат.

Серед способів мінімізації освітніх втрат:

1. посилення співпраці закладів загальної середньої освіти із закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;
2. залучення здобувачів освіти до роботи в гуртках агробіологічного, еколого-біологічного та хіміко-біологічного профілів, занять у Природничій школі учнівської молоді, літніх та зимових профільних школах як створення додаткових можливостей для розвитку ключових та предметних компетентностей учнівства за їхніми інтересами та потребами;
3. організація проєктної діяльності учнів, вихованців, слухачів, спрямованої на розв’язання локальних екологічних проблем, захисту довкілля, збереження біо- та агробіорізноманіття, енергозбереження;
4. залучення до участі у міжнародних та всеукраїнських конкурсах інтелектуального характеру, наукових освітніх програмах; надання консультацій (онлайн або офлайн, залежно від безпекової ситуації);
5. залучення наукових співробітників галузевих наукових установ НАН України, НААН України та викладачів вищої школи для керівництва науково-дослідницькими роботами, освітніми проєктами;

6. використання цифрових ресурсів (онлайн-платформи, ігри, симулятори) в освітньому процесі;

7. проведення екскурсій до музеїв, наукових установ, агровиробництв, а також віртуальних екскурсій згідно зі змістовою складовою теми навчальної програми гуртка;

8. участь у заходах, які проводять наукові установи, аграрні підприємства, агробізнес, зокрема: День науки, День поля, День рослин, тощо.

До продуктивних практик подолання освітніх втрат і освітніх розривів, також належать:

- використання здобувачами освіти діагностичного інструментарію посібника «Біологія: посібник для слухачів природничої школи учнівської молоді (ПШУМ) / [В.В. Вербицький, О.В. Вербицька, А.Г. Безусько, В.Л. Адріанов]. К.: НЕНЦ, 2023. 327 с. (Частина I (Біологія рослин), Частина II (Біологія тварин), Частина III (Біологія людини) та Частина IV (Загальна біологія). Рекомендовано до друку педагогічною радою НЕНЦ (протокол № 6 від 12.12.2022 р.) сприятиме виявленню прогалин у знаннях та розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%91%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>;

- використання навчальних матеріалів, розміщених на сайті Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді <https://nenc.gov.ua/>, а також в соціальних мережах: на сторінках Facebook <https://www.facebook.com/nenc.gov.ua/>, Telegram каналі https://t.me/NENC_MON, Twiter https://twitter.com/nenc_gov_ua, YouTube каналі <https://www.youtube.com/channel/UCM3MDFAAO9oT8PdcxxnuuQg>, де розміщені якісний контент з біології, екології, хімії, агрономії. Даний канал нараховує 2,78 тис. підписників; на каналі розміщено 2,1 тис. відео навчальних матеріалів еколого-природничого змісту (відеолекції провідних вчених, освітян, тренінгові заняття, майстер класи, презентації конкурсних робіт, тощо);

- віртуальні лекторії: «Загальна біологія», «Екологічна абетка», «Біологія людини», «Від клітини до тканини», «Неорганічна хімія»;

- платформ: Дистанційний курс «Природничий лекторій» https://nenc.gov.ua/?page_id=47004, Лекторій для юних хіміків КНУ https://nenc.gov.ua/?page_id=36383, що наповнені якісними навчальними матеріалами;

- проєкт еколого-пізнавального спрямування «Аудіо-екокнига»;

- мобільний застосунок «Power of EcoBubble» в Google Play <https://nenc.gov.ua/?p=46552>, який функціонує українською та англійською мовами. Все більше дітей стають екологічно свідомими і прагнуть зробити свій внесок у збереження довкілля. Розпочати природоохоронну діяльність можна за допомогою застосунку «Power of EcoBubble», а потім долучитися до

всеукраїнських та локальних акцій, проєктів екологічного напрямку, залучаючи місцеву громаду до вирішення певної проблеми.

Для освітян корисним буде використання «Добірки методичних розробок інтегрованих занять природничого профілю», яка містить понад 77 авторських методичних розробок педагогів з усіх областей України https://nenc.gov.ua/?page_id=46156; ознайомитися з перспективним педагогічним досвідом, що висвітлюється на сторінках «Наукового вісника Національного еколого-натуралістичного центру» https://nenc.gov.ua/?page_id=3646; скористатися доступом до Центру даних «Біорізноманіття України» – інформаційний ресурс присвячений різноманіттю біоти України, який створений в Державному природознавчому музеї НАН України <http://dc.smnh.org/>.

Цей програмний комплекс створений для роботи з базою даних, яка містить інформацію про біоту України: наукові назви та дати реєстрації видів, їх географічне та біотопічне розповсюдження, природоохоронні категорії, представленість в об'єктах природно-заповідного фонду України.

Інтернет-ресурс дозволяє створювати списки біоти різного таксономічного рангу окремих територіальних виділів країни та водойм, різних часових проміжків, списки видів які підлягають охороні та ендемічних видів, видів які зберігаються в колекціях певних наукових інституцій, знаходити конкретні зразки за їхнім інвентарним номером, створювати списки видів за типом їх реєстрації/колекціонування, зібраних чи визначених конкретними спеціалістами, проводити пошук літературних джерел які стосуються біоти України, а також проводити розширений пошук за усіма згаданими параметрами. Цілями цього ресурсу також є: ведення моніторингу біорізноманіття як в межах цілої України, так і її окремого регіону; підготовка обґрунтувань для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та звітів з оцінки впливу на довкілля.

Накопичення інформації про біорізноманіття, можливість її пошуку та відкритість сприятимуть з одного боку – розвитку та прискоренню наукових досліджень, з іншого – ефективному контролю громадськістю екологічної ситуації довкілля та сталому розвитку.

У рамках проєкту «Відкриваємо "Науку для всіх"», ініційованого Видавничим домом «Академперіодика» НАН України за сприяння Науково-видавничої ради НАН України, на сайті Видавничого дому надано вільний доступ до нових книг із серії «Наука для всіх», зокрема природничих наук: Фесенко Г.В. Птахи навколо нас / Геннадій Фесенко; Державний природознавчий музей НАН України. — Київ: Академперіодика, 2024. — 358 с.

<https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/Fesenko.pdf>

Книга містить оповіді про птахів деяких ландшафтів природного довкілля, а також особливо цікаві випадки у стосунках людини з пернатими. У розділах книжки висвітлено умови існування птахів, особливості їхньої поведінки, характер пристосованості до перебування поряд з людиною. Чільну

увагу приділено поясненням походження назв птахів. Зміст видання спонукатиме учнівство до отримання власних уважних і обережних спостережень у природі.

У контексті екологічних загроз, викликаних воєнними діями, для вихованців/вихованок творчих учнівських об'єднань вищого рівня, старшокласників буде цікавим видання:

Болгова О.С. Прихована загроза в питній воді: життєздатні некультурабельні мікроорганізми / О.С. Болгова, М.М. Саприкіна, В.Р. Муравйов, В.В. Гон чарук; Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України. — Київ: Академперіодика, 2022. — 134 с. https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/pdf/Pryhovana_zagroza_vody.pdf

Розглянуто нові методи очищення питної води від мікроорганізмів, які перейшли у життєздатний некультурабельний стан, також технології їх знешкодження та глибокого вилучення із застосуванням нових підходів до оцінки та контролю якості питної води.

Ефективність запропонованих заходів залежить від забезпечення закладів позашкільної освіти сучасним цифровим обладнанням та підвищення цифрових навичок і компетентностей усіх учасників освітнього процесу.

Сьогодні позашкільний заклад став партнером освітніх закладів у вирішенні багатьох питань організації змістовного і активного дозвілля дітей та молоді, створення можливостей для їх самореалізації та розвитку творчого потенціалу: проведення гурткової роботи, спільних екологічних чи соціальних проєктів, фестивалів, конкурсів, змагань; реалізація спільних проєктів, програм. Досвід кращих практик висвітлюється на сайті НЕНЦ <https://nenc.gov.ua/> та обласних еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів).

В умовах збройної агресії російської федерації пріоритетом у педагогічній діяльності кожного педагогічного працівника закладів позашкільної освіти України має бути національно-патріотичне виховання дітей та молоді відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> та Постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

Національним еколого-натуралістичним центром розроблена система сучасного виховання «Самобуття Україна» в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/11-10-04.pdf>, яка спрямована на формування моральних цінностей та екологічних компетентностей у здобувачів позашкільної освіти.

Забезпечення інноваційного розвитку національної системи освіти здійснюється сьогодні у контексті оновлення загальноєвропейських і світових гуманістичних освітніх парадигм. Ці зміни стосуються створення нових

освітньо-виховних моделей, перегляду змісту навчально-дидактичних матеріалів, форм і методів навчання і виховання молодого покоління. Позашкільні заклади екологічного спрямування мають досвід, можливість та матеріально-технічне забезпечення для здійснення якісного освітнього процесу підростаючого покоління.

Організація освітнього процесу в позашкільному закладі може відбуватися в очному і дистанційному режимах, або за змішаною формою, що поєднує офлайн, онлайн та дистанційний формат навчання. Заклад освіти може організувати індивідуальні форми здобуття освіти, залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті і згідно рішення військово-цивільних адміністрацій.

Програми гурткової роботи розроблені на засадах компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. Оновлені навчальні програми згідно листа ІМЗО № 21/08-1330 від 16.08.2023 [Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти](https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf)<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>

Чільне місце в освітньому процесі має бути відведено питанням утвердження української національної та громадянської ідентичності: ознайомлення з науковими об'єктами, що мають статус національного надбання, відкриттями, що уславили українську науку; залучення дітей до збереження біорізноманіття засобами дослідницької роботи; реалізації проєктів зі збереження довкілля для забезпечення сталого розвитку України.

З метою протидії ворожій пропаганді спільно з науково-педагогічними співробітниками Інституту проблем виховання НАПН України розроблена навчальна програма соціально-реабілітаційного напрямку «*Віхи боротьби за незалежність України та протидія ворожій пропаганді*», адже для дітей та підлітків важливо не лише усвідомлювати значення української історії, орієнтуватися у ключових подіях, які знаменували становлення української нації, а також уміти критично сприймати інформацію, розпізнавати фейки, протистояти пропаганді.

Отримання учнівською молоддю первинних допрофесійних компетентностей – важлива складова освітнього процесу закладів позашкільної освіти. Згідно даних платформи Career Hub ГО Центр «Розвиток КСВ», серед найактуальніших професій майбутнього, які будуть необхідні для відновлення України – фахівці агросектору: генетики; агрономи; біотехнологи; тваринники; лісники; фахівці з логістики; харчових технологій, агро ІТ. Затребувані спеціалісти з моніторингу довкілля, відновлення та розробки заходів щодо збереження та охорони довкілля.

В сучасних реаліях життя надзвичайно важливо, щоб кожна дитина, яка через війну була вимушена залишити Україну, продовжила здобувати освіту за зручною для неї формою.

З метою забезпечення права дитини на якісну еколого-біологічну освіту Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України ініційована *Міжнародна Освітня Волонтерська Екологічна Кампанія «MOVE(К)»*: «Філії НЕНЦ МОН України екозахисників за кордоном як центри просвіти для дітей та педагогів з України». Завдання MOVE(К): реалізувати можливості для здобуття дітьми позашкільної освіти (еколого-біологічного та аграрнобіологічного профілів) у країнах, в яких найбільше перебуває українських громадян. Перша філія НЕНЦ створена в Бельгії (кер.зав.відділом Луганського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Оксана Матвієвська) <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/2024-01-09.pdf>.

В умовах воєнного стану педагоги НЕНЦ забезпечують психологічну підтримку дітей, організовують змістовне дозвілля, роботу із родинами ВПО.

Започатковано реалізація проєктів:

- *проєкт «Педагогіка партнерства «Краще разом»*. Діти мають можливість відвідувати заняття гуртків спільно з батьками; керівники гуртків проводять спільні родинні заняття, майстер-класи, екскурсії тощо;
- *«Проєкт освітньої безбар'єрності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України «НЕНЦ – МІСЦЕ СИЛИ»;*

Проєкт «Центр отримання додаткових навичок для дорослих при закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку».

З метою забезпечення доступу вихованцям та педагогам до освітніх матеріалів також створений електронний кабінет позашкільника <https://nenc.gov.ua/forum/> та підготовлено цикли навчальних різнопрофільних матеріалів, які постійно поповнюються і розміщені на сайті НЕНЦ <https://nenc.gov.ua/>, та Telegram-каналі «Дистанційка НЕНЦ» https://t.me/education_nenc.

З метою забезпечення та підтримки професійного розвитку педагогів закладів позашкільної освіти НЕНЦ започаткував проведення *заходів на засадах компетентнісного підходу (національно-патріотичне виховання, освіта для сталого розвитку, STEM-освіта, підприємницька освіта тощо)*.

Так, протягом 2023-2024 навчального року НЕНЦ з метою актуалізації сучасних освітніх тенденцій в умовах закладів позашкільної освіти та підвищення їх фахової компетентності, запровадив освітні проєкти: **авторські педагогічні майстерні зі STEM освіти та ЕКОмайстерні з питань освіти сталого розвитку**.

У 2024-2025 навчальному році заплановано продовження зазначених проєктів.

Підвищення професійної компетентності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти здійснюється також через організацію і проведення профільних курсів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти. НЕНЦ має свою ліцензію на проведення цього виду діяльності.

Започатковано проведення:

- профільних стажувань педагогічних працівників на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти.

У 2024 р НЕНЦ спільно із Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, комунальним закладом «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради за підтримки Рівненської обласної державної адміністрації проведено педагогічні стажування: «Формування національних і моральних цінностей здобувачів освіти в сучасних умовах»;

- кваліфікаційних нарад на базі науково-дослідних інститутів.

У 2024 році проведено кваліфікаційну нараду спільно із Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління за підтримки і сприяння Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

У вересні 2024 р планується проведення Всеукраїнської ботанічної кваліфікаційної наради: «Відновлення рослинності після війни: надії та ризики» на базі Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України, Ботанічного саду імені академіка Олександра Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Всі концептуальні засади розвитку освіти враховано в програмі Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України: «Проривна екологія» <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/04-30-02.pdf>, спрямованої на виховання молодого покоління природозахисників.

Директор

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ